

ТУРКИЙ ДАВЛАТЛАР ТАШКИЛОТИ ДОИРАСИДА ҲАРБИЙ ВА ҲАРБИЙ-ТЕХНИК ҲАМКОРЛИКНИНГ РИВОЖЛАНИШИ

Дилмурод Хўжамбердиев

АННОТАЦИЯ

Мақолада Туркий давлатлар ташкилоти доирасида ҳарбий ва ҳарбий-техник ҳамкорликнинг ривожланиш тенденциялари таҳлил қилинган. Туркиянинг мудофаа саноати салоҳияти, Озарбайжоннинг фаол иштироки, Марказий Осиё давлатларининг хавфсизлик манфаатлари ҳамда қўшма ҳарбий машғулотлар ва мудофаа саноати лойиҳалари ўрганилган. Шунингдек, туркий давлатлар ўртасидаги ҳамкорликнинг минтақавий хавфсизлик архитектурасига таъсири ва унинг истиқболлари баҳоланган.

Калим сўзлар: Туркий давлатлар ташкилоти, ҳарбий ҳамкорлик, ҳарбий-техник ҳамкорлик, Туркия, Озарбайжон, Марказий Осиё, мудофаа саноати, минтақавий хавфсизлик.

ABSTRACT

This article examines the development of military and military-technical cooperation within the Organization of Turkic States. It analyzes Türkiye's defence industry capabilities, Azerbaijan's active role, the security interests of Central Asian states, and the expansion of joint military exercises and defence-industrial projects. The study also evaluates the impact of this cooperation on the regional security architecture and its future prospects.

Keywords: Organization of Turkic States, military cooperation, military-technical cooperation, Türkiye, Azerbaijan, Central Asia, defence industry, regional security.

КИРИШ

Глобал ва минтақавий хавфсизлик муҳитининг ўзгариши, янги қуролли можароларнинг пайдо бўлиши ҳамда геосиёсий рақобатнинг кучайиши туркий давлатлар ўртасидаги ҳарбий ва ҳарбий-техник ҳамкорликнинг аҳамиятини оширмоқда. Хусусан, Россия–Украина уруши, Яқин Шарқдаги беқарорлик ва Афғонистон атрофидаги хавфсизлик таҳдидлари Марказий Осиё ва Кавказ минтақаларида мудофаа соҳасидаги ҳамкорликни янги босқичга олиб чиқди. Бу жараёнда Туркий давлатлар ташкилоти аъзо давлатлар ўртасида хавфсизликни таъминлаш, ҳарбий салоҳиятни ошириш ва мудофаа саноати

соҳасидаги шерикликни ривожлантириш учун муҳим институционал платформа сифатида намоён бўлмоқда. Шу боис мазкур йўналишни тадқиқ этиш минтақавий хавфсизлик тенденцияларини англашда муҳим аҳамият касб этади.

ТДТ аъзолари хавфсизлик соҳасида турли ташқи сиёсий ва ҳарбий йўналишларга эга. Туркия НАТО аъзоси ҳисобланса, Қозоғистон ва Қирғизистон Коллектив хавфсизлик шартномаси ташкилотига аъзо бўлиб қолмоқда. Ўзбекистон 2012 йилда КХШТдаги иштирокини тўхтатган, Озарбайжон эса мазкур ташкилотга ҳеч қачон қўшилмаган. Туркменистон доимий бетарафлик сиёсатига амал қилади. Шу сабабли туркий давлатлар ўртасидаги ҳарбий ҳамкорлик ягона ҳарбий иттифоқ шаклида эмас, балки манфаатлар уйғунлиги ва прагматик шериклик асосида ривожланмоқда.

Бу жараёнда Туркия алоҳида ўрин эгаллайди. НАТО аъзоси сифатида у туркий давлатларга замонавий ҳарбий бошқарув тажрибаси, НАТО стандартлари ва мудофаа соҳасидаги илғор технологияларни таклиф қилмоқда. 1991 йилдан кейин Туркия ва бошқа туркий давлатлар ўртасида кўплаб ҳарбий ҳамкорлик келишувлари имзоланди.

Туркия ва Озарбайжон ўртасидаги ҳарбий ҳамкорлик туркий макондаги энг ривожланган ҳамкорлик модели ҳисобланади. 2010 йилда имзоланган “Стратегик шериклик ва ўзаро қўллаб-қувватлаш тўғрисидаги” келишув ҳамда 2021 йилги “Шуша декларацияси” муносабатларни иттифоқчилик даражасига олиб чиқди. Мазкур ҳужжатлар қўшма ҳарбий машғулотлар, кадрлар тайёрлаш, мудофаа саноати соҳасидаги ҳамкорлик ва хавфсизлик соҳасида мувофиқлаштирилган сиёсат юритиш учун ҳуқуқий асос яратди.

Сўнгги йилларда Озарбайжон Қозоғистон ва Ўзбекистон билан ҳарбий ҳамкорликни фаол ривожлантирмоқда. 2024 йилда Озарбайжон ва Ўзбекистон ўртасида “Иттифоқчилик муносабатлари тўғрисидаги шартнома” имзоланди. Бундан аввал Қозоғистон ва Ўзбекистон ҳам ўзаро иттифоқчилик муносабатларини мустаҳкамлашга қаратилган шартнома қабул қилган эди.

Ҳарбий ҳамкорликнинг муҳим йўналишларидан бири қўшма ҳарбий машғулотлар ҳисобланади. Туркия ва Озарбайжон ўртасида мунтазам равишда машғулотлар ўтказиб келинмоқда. Шу билан бирга, 2024 йилда Қозоғистонда “Бирлестик–2024”, 2025 йилда Ўзбекистонда “Бирлик–2025” машғулотлари ташкил этилди. Уларда Озарбайжон ва Марказий Осиё давлатлари ҳарбий хизматчилари иштирок этди. Шунингдек, 2025 йилда Озарбайжон, Қозоғистон, Ўзбекистон ва Туркия Покистон билан биргаликда “Infinite Brotherhood IV” ҳарбий машғулотини ўтказди. Бундай тадбирлар

давлатлар ўртасидаги ўзаро мувофиқликни ошириш ва қўшма ҳаракатлар қўникмаларини шакллантиришга хизмат қилмоқда.

Ҳарбий-техник ҳамкорлик соҳасида ҳам сезиларли фаоллик кузатилмоқда. Туркия мудофаа саноати маҳсулотларини туркий давлатлар бозорларига кенгроқ чиқаришга интилоқда. Шу мақсадда 2025 йил июль ойида Истанбулда ТДТ давлатлари мудофаа саноати муассасалари раҳбарларининг биринчи йиғилиши ўтказилди. Унда Туркия, Озарбайжон, Қозоғистон, Қирғизистон ва Ўзбекистон вакиллари иштирок этди.

Марказий Осиё давлатлари қурол-яроғ таъминотини диверсификация қилишга ҳаракат қилмоқда. Бироқ Туркия ҳозирча Россия ўрнини тўлиқ эгаллаётган эмас, балки уни тўлдирувчи ҳамкор сифатида намоён бўлмоқда. Туркменистон турк зирҳли техникалари, учувчисиз аппаратлар ва патруль кемаларини харид қилмоқда, аммо оғир қурол-яроғ соҳасида Россиянинг мавқеи сақланиб қолмоқда.

Қозоғистон маҳаллийлаштириш даражаси юқори бўлган қўшма ишлаб чиқариш лойиҳаларига қизиқиш билдирмоқда. 2022 йилда ANKA дронларини қўшма ишлаб чиқариш бўйича келишув имзоланди. Ўзбекистон эса EJDER 4x4 зирҳли машиналарини қўшма ишлаб чиқариш ва авиация соҳасида ҳамкорлик қилиш имкониятларини кўриб чиқмоқда.

Қирғизистон Туркияда ишлаб чиқариладиган Bayraktar TB2, Aksungur, Akıncı ва ANKA дронларини харид қилган ягона давлат ҳисобланади. Тожикистон билан ҳам ҳарбий-молиявий ҳамкорлик тўғрисидаги келишувлар имзоланиб, қурол-яроғ хариди ва ҳарбий кадрлар тайёрлаш учун молиявий кўмак ажратилди.

Туркиянинг мудофаа саноати компаниялари ҳам минтақадаги иштирокини кенгайтирмоқда. ASELSAN компанияси Озарбайжонда ўз шўъба корхонасини ташкил этган бўлса, Қозоғистонда маҳаллий ҳамкорлар билан қўшма корхона фаолият юритмоқда. Бу эса туркий давлатлар ўртасидаги технологик ва саноат кооперациясининг кучайиб бораётганини кўрсатади.

Россия муҳим қурол етказиб берувчи бўлиб қолаётган бўлса-да, Туркия минтақавий мудофаа бозорларида тобора муҳим ўринни эгаллашга муваффақ бўлди. Марказий Осиё давлатларининг қурол-яроғ захиралари асосан совет давридан мерос бўлиб қолган ҳарбий техникалардан иборат. Шу билан бирга, Россия ҳанузгача минтақа учун муҳим қурол-яроғ етказиб берувчилардан бири ҳисобланади. Бироқ сўнгги йилларда Туркия ҳам минтақавий мудофаа бозорларида тобора мустаҳкам ўрин эгаллаб бормоқда.

Бу жараёнда учувчисиз учиш аппаратларининг роли алоҳида аҳамиятга эга. Хусусан, Bayraktar TB2 туридаги дронлар Иккинчи Қорабоғ уруши давомида намоён этган юқори самарадорлиги туфайли минтақа давлатлари орасида катта нуфуз қозонди. Натижада кейинги йилларда бир қатор туркий давлатлар Туркияда ишлаб чиқарилган учувчисиз аппаратларни харид қилишга киришди.

Хусусан, Туркменистон ва Қирғизистон нисбатан арзон ва самарали ҳисобланган турк жанговар дронларини ўз қуролли кучлари таркибига қабул қилди. Шунингдек, Туркменистон ўзининг денгиз салоҳиятини ривожлантириш мақсадида Туркиянинг муҳофаа саноати корхоналари, жумладан “Dearsan Shipyard” компанияси билан ҳамкорлик ўрнатди. Ушбу келишувлар доирасида сўнгги ўн йил мобайнида бир нечта патруль кемалари ва корветлар ишлаб чиқарилди ҳамда фойдаланишга топширилди.

Қозоғистон ҳам учувчисиз авиация соҳасида миллий имкониятларни ривожлантиришга катта эътибор қаратмоқда. Мамлакат “Turkish Aerospace Industries” компанияси билан келишув имзолаб, унинг дронларини лицензия асосида маҳаллий ишлаб чиқариш ҳуқуқини қўлга киритди. Бундан ташқари, Қозоғистон Туркиянинг “Baykar” компанияси томонидан ишлаб чиқарилган Bayraktar TB2 тизимларини ҳам харид қилди.

Мазкур қадамлар стратегик аҳамиятга эга бўлиб, туркий давлатларнинг муҳофаа соҳасида технологик мустақилликка интилишини намоён этади. Туркия тажрибасидан илҳомланган ҳолда бошқа туркий давлатлар ҳам замонавий хавфсизлик таҳдидларига мослаштирилган миллий муҳофаа саноатини шакллантириш ва ривожлантиришга ҳаракат қила бошлади.

Туркий давлатлар ташкилоти доирасида ҳарбий ҳамкорликнинг кенгайиши Ўзбекистон ва ташкилотга аъзо давлатлар ўртасида ҳам янги шериклик имкониятларини яратиши кутилмоқда. Бу эса нафақат муҳофаа саноати соҳасидаги ҳамкорликни чуқурлаштиришга, балки технологик инновациялар, ҳарбий таълим ва хавфсизлик соҳасидаги тажриба алмашувини кенгайтиришга ҳам хизмат қилиши мумкин.

ХУЛОСА

Таҳлиллар шуни кўрсатадики, Туркий давлатлар ташкилоти доирасида ҳарбий ва ҳарбий-техник ҳамкорлик изчил ривожланмоқда. Туркия ва Озарбайжон мазкур жараённинг асосий ҳаракатлантирувчи кучлари бўлиб хизмат қилмоқда. Қўшма машғулотлар, муҳофаа саноати лойиҳалари ва ҳарбий технологиялар алмашинуви ташкилотнинг хавфсизлик соҳасидаги

аҳамиятини оширмоқда. Бироқ аъзо давлатларнинг турли ҳарбий-сиёсий йўналишлари туфайли ТДТ яқин истиқболда ҳарбий блок эмас, балки хавфсизлик ва мудофаа соҳасидаги мувофиқлаштирувчи ҳамкорлик платформи сифатида ривожланиши эҳтимоли юқори.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Organization of Turkic States. “The 1st Meeting of the Heads of Defense Industry Institutions of the OTS Was Held in Istanbul.” July 23, 2025. Accessed June 3, 2026. [Organization of Turkic States](#).
2. Middle East Eye. “Kyrgyzstan Makes Turkey’s First Drone Purchase in Central Asia.” Accessed June 3, 2026. [Middle East Eye](#).
3. Caspian News. “Russia and Uzbekistan Sign Long-Term Military Partnership Agreement.” January 24, 2025. Accessed June 3, 2026. [Caspian News](#).
4. Cronos Asia. “Bespilotniki: Turkey Defense and Central Asia.” Accessed June 3, 2026. [Cronos Asia](#).
5. Nightingale Intelligence. “Drones over the Steppe: Türkiye’s Influence on Central Asia’s Defense Sector.” Accessed June 3, 2026. [Nightingale Intelligence](#).
6. Special Eurasia. “CSTO Rubezh-2025 Military Exercise: Russia’s New Operational Lessons for Central Asia.” September 18, 2025. Accessed June 3, 2026. [Special Eurasia](#).
7. Gazeta.uz. “Uzbekistan Hosts ‘Birlik-2025’ Regional Military Exercises.” July 16, 2025. Accessed June 3, 2026. [Gazeta.uz](#).